

PĒTERIS ELKSNĪTIS (1879–1963) – VIENS NO PIENSAIMNIECĪBAS IZVEIDOTĀJIEM LATVIJĀ

INDULIS ZVIRGZDIŅŠ*

Latvijas Zinātņu vēstures asociācija

Kopsavilkums. Starpkaru periodā svarīga tautsaimniecības nozare Latvijā bija piensaimniecība, kurā strādāja gan augstskolu absolventi – inženieri, gan cilvēki bez augstākās izglītības. Viens no viņiem – Pēteris Elksnītis (1879–1963), kurš jaunībā izmācījās kalēja amatu, pašmācībā apguva tehniķa amatu (1910) un strādāja Rīgas Lauksaimniecības centrālbiedrības sabiedrībā «Konsums», piedalījās pienotavu ierīkošanā, strādāja Latvijas Republikas Zemkopības ministrijas Lauksaimniecības departamentā, atbildot par lauksaimniecības tehniku, Latvijas Piensaimnieku centrālās savienības Tehniskajā nodaļā par vadītāju, piedaloties pienotavu būvē un mehanizācijā, piena pārstrādes punktu iekārtošanā. P. Elksnītis starpkaru periodā ne tikai izstrādāja pienotavu un krejotavu projektus un rūpējās arī par to aprīkojumu, bet ieguva arī vairākus patentus par saviem izgudrojumiem piena pārstrādes tehnikai, kartupeļu novākšanai, veļas mazgāšanai. Dažus ar piensaimniecību saistītus patentus nopirka un realizēja uzņēmēji Dānijā. Pēc nelaimes gadījuma (1932) P. Elksnītis no algota darba atvaļinājās un atgriezās savās mājās Praulienā. 1932. gadā P. Elksnītis apbalvots ar Latvijas valsts augstāko apbalvojumu – Triju zvaigžņu ordeni.

Atslēgvārdi: piensaimniecība, Pēteris Elksnītis, Madonas apriņķis (novads), Latvija.

Ievads

19. un 20. gadsimta mija Latvijas lauksaimniecībā, pirmkārt, piena lopkopībā, nāca ar industrializācijas iezīmēm. To sekmēja darbs govju šķirņu izkopšanā, pļavu un ganību uzlabošanā, nozīmīgas bija arī izmaiņas piena pārstrādē. Minētajos procesos līdzdarbojās

* Korespondējošais autors.

E-pasts: zviindulis6@inbox.lv

© 2024 Indulis Zvirgzdiņš. Izdevējs RTU Izdevniecība.

Raksts publicēts brīvpieejā saskaņā ar *Creative Commons* licenci CC BY 4.0.

(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Rīgas Politehniskā institūta (RPI) absolventi – agronomi, mehāniķi, tautsaimnieki, kā arī cilvēki bez augstākās izglītības. Viens no tādiem bija Pēteris Elksnītis (1879–1963).

Attīstību sekmēja arī kooperācija – lopu pārraudzības biedrības, piensaimnieku sabiedrību veidotās koppienotavas jeb kopmoderniecības, kā tolaik tās dēvēja. Īpaši pēdējās nodrošināja piena pārstrādes nepārtrauktību, sekmēja galvenā produkta – sviesta – realizāciju un attiecīgi peļņu piena ražotājiem [1]. Ienākumi par pienu bija atkarīgi no izslaukuma, kas mainījās pa sezonām (vasarā lielāks, ziemā mazāks), tomēr tie bija regulārāki, nekā pārdodot labību, saknes, linus, vilnu vai gaļu.

Pētera Elksnīša senči un bērnība

Elksnīšu dzimta (arī ar uzvārdu Elksnis) – Pēteris Elksnītis ar sievu Līzi, četriem dēliem un trim meitām – Lazdonas pagasta «Vēveros» (tagad Madonas pilsētas teritorijā) ienāca 19. gadsimta 60. gados, jo iepriekšējās desmitgades muižu revīzijās tie vēl uzrādīti kā Praulienas pagasta iedzīvotāji. 1870. gada pavasarī viņa jaunākais dēls Juris Elksnis (1853–?) sāka «Vēveri Nr. 54-1» iepirkšanu, tie novērtēti par 3638 rubļiem, pirkuma parakstīšanas brīdī viņš samaksāja desmito daļu no kopsummas [2]. Gadu vēlāk Jura brālis Viļums Elksnis (1850–?) parakstīja līgumu par «Vēveri Nr. 54-2» iepirkšanu, pirkuma summa 2988 rubļi [3]. Juris Elksnis gan saimniecību 1883. gadā pārdeva tālāk, tā nu turpmāk Elksnīši palika Viļuma iepirktajos «Vēveros» (saimniecības apmēram 400 metru attālumā viena no otras), no 1905. gada saimniecības īpašnieks bija Viļuma dēls Jānis Elksnītis (?–?), kurš strādāja arī par skolotāju.

Lazdonas luterāņu draudzē reģistrēts Pēteris, Jura un Annas (dzim. Norvile) dēls. Pēteris Elksnītis dzimis 1879. gada 31. janvārī (pēc jaunā stila – 12. februārī) «Purvvēveru» mājās [4], domājams, tā ir tā pati saimniecība «Vēveri Nr. 54-1». Viņam bija divas vecākās māsas – Līze un Ieva, jaunākā māsa Anna un brālis Jānis. Pēteris vispirms kādu gadu mācījies no mājām patālu – pagasta skolā Varakļānos, pēc tam Lazdonas divklasīgajā ministrijas skolā, kas bija mazāk nekā kilometru no «Vēveriem». Tā tika izveidota no agrākās Lazdonas pareizticīgo draudzes skolas.

Kalēja amatā

Skolu P. Elksnītis beidza 13 gadu vecumā un sāka apgūt amatu. Vispirms tas notika pie kalēja Graudoņa Lubānas pagasta «Stiebrīņos». Pēc tam viņš bija Cesvaines mācītājmuižas kalēja Viļuma Melbārža (1869–1947) palīgs. V. Melbārdis rūpīgi pierakstīja izpildītos darbus un par paveikto saņemto naudas summu. Daļa šo pierakstu glabājas Madonas Novadpētniecības un mākslas muzejā. Tur ir atzīmes arī par P. Elksnīša mācekļa algu. Laikā no 1896. gada 10. jūnija līdz 1897. gada 25. februārim viņš saņēmis 46,74 rubļus [6]. Nav gan zināms, vai V. Melbārdis šajā laikā palīgam deva arī pārtiku.

1. attēls. Lazdonas pareizticīgo baznīca un skola, kurā mācījās P. Elksnītis (ap 1910).

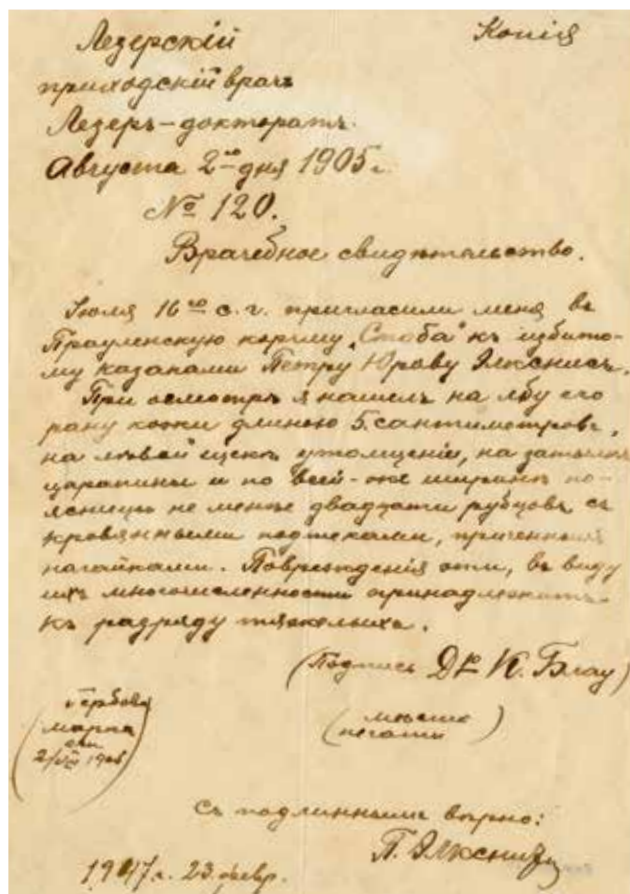
2. attēls. P. Elksnīša ieraksti kalēja Viļuma Melbārža piezīmju grāmatā par saņemto mācekļa atalgojumu (1896).

Pēc Cesvaines mācītājmuižas jauneklis 19 gados sāka patstāvīgu darbu, vispirms rentētā smēdē Lazdonas «Ķemerēs», tad Praulienas «Svārpstos», vēlāk ilgāku laiku Praulienas «Stabiņkrogā». Ar saviem izstrādājumiem amatnieks piedalījās apkārtnes izstādēs, saņēma arī godalgas izstādēs Cesvainē [7] un Gulbenē [8].

Strādājot Praulienā, kalējs P. Elksnītis iepazinās ar netālo Ļaudonas «Glāznieku» saimnieku Arvīdu Brēmeru (1871–1941), kurš interesējās par dažādām izglītošanās, pirmkārt, lauksaimniecības, iespējām. A. Brēmera mudināts, P. Elksnītis pievērsās pašmācībai. 1901. gadā sāka iznākt Puriņu Klāva (Nikolajs Roberts Puriņš; 1858–1935) sagatavotās pašmācības burtnīcas «Būvskola» (1901–1914) un «Mašīnu būvskola» (1901–1903). N. Puriņš RPI studēja arhitektūru (vēlāk gan vairāk pievērsās žurnālistikai). Burtnīcu izdošanā līdzdarbojās arī Rīgas Politehnikuma (RP) Arhitektūras nodaļas absolvents (1885) Konstantīns Pēkšēns (1859–1928). Paraugš bija profesora O. Karnaka (*O. Karnack*; ?–?) Vācijā izdots materiāls pašmācībai. Tā latviešu strādnieki un amatnieki pašmācības ceļā varēja papildināt savas teorētiskās zināšanas [9]. Burtnīcas latviešu valodā, sauktas arī par vēstulēm, bija tulkojumi no vācu valodas. Mācību līdzekļa sagatavotāji saskārās ar terminoloģijas problēmām – daudziem tehniskiem jēdzieniem nebija radīti vienoti nosaukumi latviešu valodā, mācības šajās jomās Rīgā notika vācu vai krievu valodā [10]. Solītā mašīnu būvskola, kas, iespējams, kalēju sākumā profesionāli interesēja vairāk, īpaši izvērstā netika, viss galvenokārt bija saistīts ar celtniecības lietām. Te liela nozīme bija izdevēju saistībai ar arhitektūru, ēku projektēšanu un celšanu. Laikraksts «Balss» rakstīja, ka «šo mācības vēstuļu nolūks ir būvamatniekiem izpildīt aroda skolas vietu. Vēstulēs būs sakopotas visas vispārīgas un tehnikas zinātnes, kuras vajadzīgas būvamatniekam, kas pilnīgi grib izpildīt sava amata prasījumus» [11].

Mācību vēstules iznāca 44 burtnīcās, vienas cena veikalā – 40 kapeikas, ja tās piegādāja pa pastu, bija jāpiemaksā piecas kapeikas. Savukārt, pasūtot un maksājot iepriekš, viena burtnīca bija piecas kapeikas lētāka. Mēnesī izdotas divas burtnīcas, pirmajā gadā iznāca 24. Katra burtnīca pamatā veltīta vienai tēmai, kas norādīta uz vāka – aritmētika, algebra, planimetrija, stereometrija, projekcijas mācība, ģeometriskā zīmēšana, rasēšana, būvkonstrukcija, namdara darbi, mehānika, mašīnu elementi, mašīnu zīmēšana, mašīnu būves materiāli. Pamatā visam bija dažādas matemātikas nozares – algebrā veltītas 11 burtnīcas, planimetrijai – astoņas, aritmētikai – trīs, stereometrijai – divas. Nebija gan tā, ka vienas tēmas burtnīcas sekotu pēc kārtas. Piemēram, 28. burtnīcā norādīts, ka otrdienu un piektdienu vakaros iespējams «Būvskolas» kantorī Vecrīgā (tagad – Vecpilsētas iela 15, tur strādāja Puriņu Klāvs) saņemt arī mutiskas bezmaksas

konsultācijas. Savukārt no 1902. gada oktobra būvskolas mācekļiem skaidrojumus trešdienu un ceturtdienu vakaros solīja arhitekts, kurš bija studējis Rīgas Politehnikumā (no 1896 – RPI; 1891–1898) Aleksandrs Vanags (1873–1919) Marijas ielā 18–3. Jāpieņem, ka izglītošanās pēc šīm burtnīcām un arī vēl citāda veida mācīšanās ļāva P. Elksnītim 1910. gadā eksterni nokārtot pārbaudījumus un iegūt tehniķa kvalifikāciju.

3. attēls. Ārsta Kārļa Blaua izziņas
noraksts par P. Elksnīša veselības
stāvokli (12.08.1905).

Jāatceras arī 1905. gada revolūcijas notikumi. Cēsu apriņķa dienvidaustrumu daļa kopš pavasara bija viens no nemieru centriem. Lai nepieļautu iespējamās nekārtības, vasaras sākumā Saikavas muižā tika izvietota kazaku nodaļa, tās vīri pa laikam draudīgi jādelēja apkārt. Vienā šādā reizē, 15. jūnija naktī, kad vienība atgriezās no Madonas uz Saikavu, pusceļā tai no slēpņa Svārpstu silā uzbrukuši ar bisēm bruņoti apkārtnes puīši, tas notika pāris kilometrus no P. Elksnīša darba vietas.

Zināms, ka amatnieks reizēm labojis arī apkārtējo ļaužu medību ieročus. Mēnesi vēlāk otrdienā kazaki vīriešus un jauniešus no apkārtnes mājām, arī kalēju, aizveda uz mežmalu un sitot sāka pratināt par to, ko tie zinot par uzbrukuma dalībniekiem. P. Elksnītis, kas labāk pratis krievu valodu, centies aizstāvēt jaunāko aizturēto pusaudzi, «Skudru» māju ganu Andreju Kaminski (?-?), teicis, ka to nevajagot pērt, viņš neko nevarot pastāstīt. Tad nu pats P. Elksnītis piesiets pie koka un daudzīts līdz bezsamaņai [12]. Sasisto pārnesa mājās, vēlāk turp atveda arī Liezēres ārstu Kārli Blauu (1853–1906), RPI absolventa (1913) Haralda Blaua (1885–1944) tēvu. 2. augustā viņš uzrakstījis ārsta izziņu (tulkojums no krievu valodas): «Šā gada 16. jūlijā mani uzaicināja uz Praulienas Stabu krogu pie kazaku piekautā Pētera Jura dēla Elksnīša. Apskatē es atradu uz pieres brūci 5 centimetru garumā, kreisais vaigs pietūcis, uz muguras švīkas, ķermenis ar ne mazāk kā divdesmit asiņainām brūcēm no nagaiku cirtieniem. Šie miesas bojājumi, ņemot vērā to daudzumu, skaitāmi par smagiem» [13]. Līdzīgu apliecinājumu vēlāk, jau Latvijas Republikas laikā, izsniedza Praulienas pagasta valde: «Praulienas pagasta valde apliecina, ka pilsonis Pēteris Jura d. Elksnītis 1905. gada 16. jūlijā tika no soda ekspedīcijas – kazakiem ievests šā pagasta Skudru mājas mežā un ar nagaiku sitieniem nodauzīts līdz samaņas zaudēšanai, caur ko 3 gadi bija jāuzturas no citu līdzekļiem darba nespējības pēc» [14]. Atkopšanās bija ilga, kalēja darbā iznāca garš pārtraukums.

Tehniķis Rīgas Lauksaimniecības centrālbiedrības sabiedrībā «Konsums»

Ieguvis tehniķa kvalifikāciju, P. Elksnītis no Praulienas pārgāja darbā uz Rīgas Lauksaimniecības centrālbiedrības (RLCB) sabiedrību «Konsums». Iespējams, tas notika pēc lauksaimnieku kopdarbības aktivista A. Brēmera ieteikuma. Tolaik «Konsums» tieši specializējās pienotavu iekārtošanā, tur iesaistījās arī P. Elksnītis. 1913. gada jūnijā rakstītā dokumenta veidlapā uzskaitītas «Konsums» ierīkotās tvaika dzinēja pienotavas: 1910. gadā – Džūkstes-Pienavas; 1911. gadā – Krimūnu, Krimuldas-Eikažu, Līgatnes, Brambergas, Matīšu; 1912. gadā – Rankas, Mežmuižas, Rundāles, Vesetas, Kraukļu, Mētrienas, Jaunpils (Vidzemē), Cesvaines, Lubānas, Meirānu, Jaunpils (Kurzeme), Lielēsavas, Gulbenes. Vēlāk norādīts, ka tehniķis P. Elksnītis līdz 1915. gadam piedalījies 31 pienotavas ar tvaika dzinēju projektēšanā un iekārtošanā [15]. Autors galvenokārt apkopojis ziņas par Madonas apkārtnes piena pārstrādi. Jau pirms Pirmā pasaules kara pienotavu ierīkošana notika dažādi – celtas jaunas ēkas (Mētriena, Meirāni, Patkule), izmantotas jau esošas būves (pārbūvēti agrākie

krogi – Kraukļos Jokuma krogs, Lubānā Ošupes kroga, Cesvainē pienotava ierīkota zemnieka sētas «Āriņas» saimniecības ēkā). Cesvaines piensaimnieku sabiedrība 1913. gada pavasarī sūdzējās, ka pēc «Konsuma» darbinieku veiktās mašīnu montēšanas sviestam parādījusies pernicas piegārša. Uz turieni aizsūtīja tehniķi P. Elksnīti, viņš secināja, ka nav pietiekami izmazgātas iekārtas savienotājcaurules, jāveicot arī tvaika katla tīrīšana. Cesvainieši gan neuzskatīja šos ieteikumus par pietiekamiem sviesta garšas uzlabošanai [16]. Līdzās pienotavu iekārtošanai P. Elksnītis piedalījās arī to darbinieku apmācīšanā, bija lektorsursos. 1913. gada oktobrī, kad RLCB rīkoja sviesta kvalitātes izstādi, pasākumā piedalījās 25 pienotavas. Tehniķis P. Elksnītis sanākušajiem stāstīja par siltuma ražošanu un izmantošanu kopmoderniecībās [17].

4. attēls. Pēteris Elksnītis (ap 1920).

Pirmā pasaules kara laikā tehniķis kā «Konsuma» darbinieks izbrauca uz Pleskavu, tur tika mobilizēts, taču kara dienesta vietā viņu ieskaitīja Georga Rīzenkampfa (*Georgi Riesenkaupff*; 1886–1943) vadītajā hidromeliorācijas un irigācijas projektēšanas iestādē Petrogradā.

Darbība starpkaru periodā

Pēc atgriešanās Vidzemē P. Elksnītis strādāja Baltijas mašīnu izmēģināšanas stacijā Priekuļos. 1919. gada jūlijā viņš vērsās pie Ministru prezidenta Kārļa Ulmaņa (1877–1942; ar to kopā iepriekš līdzdarbojies dažādosursos) – viņš vēloties strādāt Latvijas labā – un lūdza ziņot, vai viņam kāds darbs atrastos [18]. P. Elksnīti no 1919. gada 9. augusta pieņēma Zemkopības ministrijas Lauksaimniecības

departamentā, ko vadīja agronoms un RPI absolvents (1903) Viļums Skubiņš (1876–1951). Sākumā P. Elksnītis strādāja par sevišķu uzdevumu ierēdni, vēlāk – departamenta vecāko tehniķi. Tolaik viņam bija jāapzina, jāreģistrē dažādas lauksaimniecības mašīnas Latvijas laukos, arī gateri, dzirnavas – to izmantošanas iespējas, remontu nepieciešamība. Daļa šīs tehnikas atradās muižās, kuru agrākie īpašnieki aizbraukuši. Latgalē tolaik turpinājās Neatkarības karš. 1919. gada septembrī P. Elksnītis kā departamenta pārstāvis piedalījās pirmajos no Zviedrijas atvestā traktora izmēģinājumos Siguldā, pusotru gadu vēlāk Latvijas lauksaimnieku kongresā par to nolasīts referāts «Traktori, to darbība, darbības tehniskie rezultāti un nākotnes izredzes» [19]. Praktiskus padomus sniedza raksti par lauksaimniecības tehnikas remontu un ūdensapgādi zemniekiem [20]. 1920. gada pavasarī papildus pārējiem pienākumiem viņam uzdeva pārraudzīt RLCB mehāniskās darbnīcas. 1920. gada augustā speciālistu komandēja uz Drisas apriņķi, uz teritoriju, ko saskaņā ar Latvijas un Krievijas miera līgumu bija jāatstāj Latvijas armijai. Uzdevums – meklēt iespējas no turieniešiem iepirkt lauksaimniecības tehniku Latvijas valstij. Novembrī tehniķis iesniegumā departamenta direktoram lūdza no gada beigām viņu atbrīvot no darba, jo strādāt iznākot vairāk nekā 10 stundas dienā, esot daudz komandējumu prom no mājām, alga nepārsniedzot vienkārša amatnieka atlīdzību [21]. Turpmākos divus gadus P. Elksnītis pārsvarā dzīvoja un strādāja Praulienas pagasta «Lībiešos», pa laikam gan lasīja lekcijas piensaimnieku kursos.

1921. gada augustā dibināta Latvijas Piensaimniecības centrālā savienība (LPCS), kas apvienoja lauku piensaimnieku sabiedrības. Sākumā savienībā iekļāvās 13 no tolaik valstī esošajām 18 piensaimnieku sabiedrībām. Savienības mērķi bija sekmēt jaunu sabiedrību veidošanu, pienotavu tīkla paplašināšanu, piena produktu eksporta palielināšanu, piensaimnieku izglītības veicināšanu. Nākamajā gadā savienības dalībnieku skaits pieauga līdz 36 sabiedrībām. Lai nodrošinātu palīdzību pienotavu ierīkošanā, no 1923. gada 1. janvāra savienībā tika izveidota Tehniskā nodaļa, tās uzdevumi – pienotavu un krejotavu projektu un montāžas plānu izstrādāšana, izbūves maksas aprēķinu sastādīšana, padomu došana piensaimnieku sabiedrību pārstāvjiem dažādos tehniskos jautājumos [22]. Par LPCS Tehniskās nodaļas vadītāju uzaicināja P. Elksnīti. Anketā ailē par izglītību viņš toreiz ierakstīja – «vidējā, pa daļai augstākā tehniskā» [23]. Sākumā LPCS darbojās Rīgā, Baznīcas ielā 4a, tur atradās arī Tehniskā nodaļa, vēlāk LPCS izvietojās Johana Krīgera namā Dzirnavu ielā 87/89. Tehniskās nodaļas darbinieku skaits bijis dažāds: 1923. gadā – 14, 1926. gadā – 41. Saglabājušies LPCS darbinieku saraksti ar atalgojumu 1931. gadā.

5. attēls. LPCS
Tehniskās nodaļas
vadītājs P. Elksnītis
(1924).

Tehniskajā nodaļā tolaik bez vadītāja minēts darbvedis Gustavs Puķīte (?-?), būvinženieris Jānis Mazpolis (1885–1938) – Maskavas augstākās tehniskās skolas absolvents, studējis Ņujorkas Tehniskajā augstskolā [24], tehniķis Fricis Kukulis (?-?; LPCS Liepājas nodaļā), kā arī četri zīmētāji Arvīds Jansons (?-?), Jānis Līcis (?-?), Jānis Plāte (?-?), Arvīds Rubenis (?-?), 10 montieri – Alberts Ahentāls (?-?), Eižens Andrupis (?-?), Jēkabs Bille (?-?), Teodors Jansons (?-?), Vilhelms Johansons (?-?), Jēkabs Lazdiņš (?-?), Augusts Saltups (?-?), Alfreds Šame-Štāls (?-?), Gustavs Šēnhofs (?-?), Oto Ziņģis (?-?) – un divi kaparkalēji – Kārlis Krastiņš (?-?) un Jānis Lange (?-?) [25]. Abus kaparkalējus un pāris montierus nodarbināja tikai gada pirmajos mēnešos. Nodaļas vadītāja P. Elksnīša alga bija 500 latu mēnesī, būvinženierim – apmēram puse no tās, darbvedim un zīmētājiem trešdaļa, montieriem aptuveni ceturtdaļa. Pirmajos gados montieri veidoja lielāko daļu nodaļas darbinieku. Viņi galvenokārt strādāja tehnikas un citu iekārtu uzstādīšanā, regulēšanā. No zīmētājiem vairāk zināms par Jāni Robertu Plāti (1898–1991). Viņš mācījās dzelzceļnieku tehniskajā skolā Krievijā, pirms pārnākšanas uz Rīgu strādāja Satiksmes ministrijā un uzmērīja dzelzceļa līnijas Vidzemē. Ar P. Elksnīti viņš kādu laiku mitinājās vienā dzīvoklī Blaumaņa ielā 34 –11. J. R. Plāte bija iesniedzis arī savu priekšlikumu Brīvības pieminekļa Rīgā projektu konkursam.

Pirmajos gados Tehniskās nodaļas darbinieki vairāk gatavoja plānus jaunu pienotavu celtniecībai vai ēku pārbūvei. Pa gadiem sagatavoto projektu skaits bija šāds: 1923. – 52; 1924. – 36; 1925. – 63. Lielākā daļa no tiem glabājas Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīva 6343. fondā «Iekšlietu ministrijas Būvniecības pārvalde». Projektus kā nodaļas vadītājs parakstījis P. Elksnītis. 1939. gadā izdotajā biogrāfiskajā vārdnīcā «Es viņu pazīstu» norādīts, ka «Pēteris Elksnītis .. uzbūvējis un mehanizējis pāri par 200 tvaika pienotavu» [26]. Daļai pienotavu dokumentācijā tiešām ir arī LPCS Tehniskās nodaļas veidlapa,

kurā P. Elksnītis norāda, ka uzņemas tās būvdarbu vadību. Darbus jau gan parasti pildīja vietējie amatnieki pēc sagatavotā projekta, Tehniskās nodaļas vadītājs reizēm pārbaudīja, kā veicas. LPCS ieteica tā sauktās tvaika pienotavas, tādas, kurās iekārtu darbināšanai izmantojami tvaika dzinēji, lokomobiles. Izmantoja (galvenokārt krejotavās) arī iekšdedzes dzinējus, taču tiem tika importēta degviela atšķirībā no lokomobiles, kas darbojās ar malku vai dažkārt kūdru. Krejotavās retumis bija ar roku griežami separatori vai tos piedzina ar zirga ģēpeli (ierīci piedziņai; zirgs, ejot pa apli, ar dīseles palīdzību griež lielu zobratu, no kura ar mazāku zobratu pārvadu palīdzību tiek darbināta vajadzīgā mašīna). Tehniskā nodaļa 1923.–1931. gadā piedalījās 155 tvaika un 216 iekšdedzes motora piena pārstrādes punktu iekārtošanā [27].

Apstākļi bija dažādi, daudzviet jaunizveidotajām piensaimnieku sabiedrībām agrārreformas gaitā piešķīra kādas muižu ēkas, citur tās cēla ārpus muižu centriem. Jāmin arī tas, ka darbojās vēl daži citi pienotavu projektu sastādītāji, ne tikai LPCS Tehniskā nodaļa, kas tomēr veica lielāko darba apjomu. Piemēram, Sāvienas muižas kungu mājas daļā vietējai piensaimnieku sabiedrībai pienotavas projektu 1925. gadā izstrādāja LPCS sabiedrības «Konsums» Tehniskā nodaļa [28], tas tika realizēts. Divus gadus agrāk «Konsuma» darbinieki sagatavoja projektu pienotavas ierīkošanai Vestienas muižas kungu mājas daļā [29], tas netika īstenots, Vestienas muižā ierīkoja divgadīgo lauksaimniecības skolu. «Konsuma» darbinieku izstrādātie projekti parasti bija detalizētāki, tajos norādīts arī piena pārstrādes mašīnu paredzētais novietojums, savukārt Elksnīša parakstītajos plānos tikai atzīmēts, kas attiecīgajā telpā tiks darīts. Agrākās Cesvaines muižas sierotavas ēku par piensaimnieku sabiedrības pienotavu 20. gadsimta 20. gadu vidū pārbūvēja pēc tirdzniecības un rūpniecības akciju sabiedrības «*Pollock & Company*» izstrādāta projekta [30]. Jau iepriekš šī kompānija sadarbojusies ar cesvainiešiem sviesta eksporta jomā, tolaik turienes sabiedrība nebija iestājusies LPCS. Nākamo pārbūvi Cesvaines pienotavā 1932. gadā jau projektēja LPCS, dokumentos gan ir Tehniskās nodaļas vadītāja vietas izpildītāja J. Mazpoļa paraksts.

Lubānas centrā pienotavas vajadzībām Tehniskā nodaļa 1923. gadā paredzēja pārbūvēt muižas zirgu stalli [31], tā paša pagasta Baložu pusmuižā pēc LPCS Tehniskās nodaļas projekta pienotavu ierīkoja agrākajā rijā. Arī 20. gadsimta 20. gados bija gadījumi, kad pienotavas iekārtoja agrāko krogu ēkās. Piemēram, 1924. gada martā P. Elksnītis parakstīja projektu Patkules Baltiņu pienotavas ierīkošanai agrākajā Kalna krogā [32]. Stadulā bija paredzēta vieta lokomobilei, malkas novietnei ar ledus pagrabu zem tās un ar šķērssienu nodalīta sviesta noliktava, celtnes vidusdaļā iezīmēta piena pieņemšanas un vājpiena izsniegšanas telpa, aiz tās – vieta separatoram, atdalīta telpa sviesta

kuļmucai. Celtnes dienvidu galā ieplānots dzīvoklis un arī istabiņa kantorim kopā ar laboratoriju. Līdzīgas telpas tolaik bija vairumā tālaika pienotavu. Citāds gadījums bija saistībā ar Kalsnavas pagasta Jauno krogu pie Vietalvas-Bērzaunes ceļa. Vispirms 1926. gadā LPCS Tehniskajā nodaļā sagatavoja projektu kroga pārbūvei par pagasta valdes namu un pienotavu [33]. Taču šādā veidā pārbūve netika veikta. 1929. gadā P. Elksnītis projektu pārstrādāja, kroga kreisajā galā (no ceļa puses skatoties) pienotavas vietā paredzot telpas veikalam, šādi arī ēku pārbūvēja. Bija vēl cits gadījums, kad P. Elksnītis projektēja ar piensaimniecību nesaistītu celtni, dokumentācijai izmantojot LPCS veidlapas. 1918. gadā izdega Lazdonas pareizticīgo draudzes skolas laukakmeņu mūra ēka, kurā savulaik mācījās arī zēns no «Vēveriem». Celtni palika draudzes īpašumā, 20. gadsimta 20. gadu vidū nolēma to atjaunot un tur iekārtot arodskolu. 1926. gada pavasarī Iekšlietu ministrijas Būvniecības pārvaldē iesniegts P. Elksnīša sagatavots projekts Cērpēnes kopmoderniecībai, viņš arī uzsākās pārbūves darbu vadību [34]. Atjaunošana gan ievilkās, gala rezultātā ēkā ierīkoja dzīvokļus.

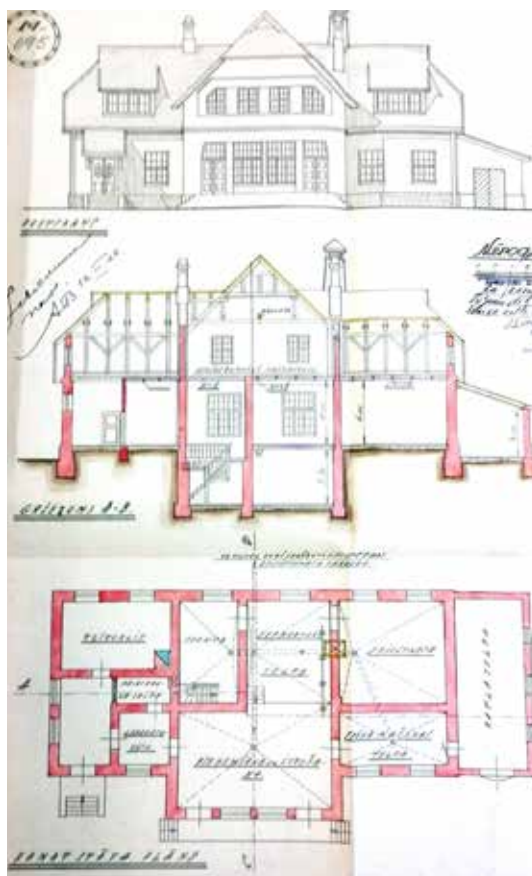
Apjomīgākie pārbūves darbi pēc P. Elksnīša gatavotiem plāniem veikti agrākajā Krievu-Baltijas vagonu fabrikā Rīgā, Valmieras ielā 2/4, kur 1925.–1927. gadā ierīkoja Rīgas piena centrāli.

Citviet piensaimnieku sabiedrības cēla jaunas ēkas pēc Tehniskās nodaļas projektiem.

6. attēls.
Vestienas
pienotavas
celtnieki pusdienu
pārtraukumā
(1923).

Vestienas pienotavas «Jāņlejas» plāns izstrādāts 1926. gada vasarā [35]. Ēkas atklāšanā 1927. gada 8. martā piedalījies arī būves darbu vadītājs P. Elksnītis [36]. Jaunas pienotavas celšanu rosināja vietējie cilvēki, viņi tad arī izteica savas vēlmes Tehniskās nodaļas darbiniekiem. Bija gadījumi, kad sākumā iecerēts plāns lielākai celtnei, taču vēlāk izsecināts, ka pietiktu ar mazākām telpām. Tā 1925. gada aprīlī sagatavots projekts Jumurdas piensaimnieku sabiedrības pienotavai – liela divstāvu celtne ar piebūvi lokomobilei vienā un ledus pagrabam otrā galā [37]. Projekts netika realizēts. Tika uzcelta vienkārša ēka ar jumta izbūvi pēc 1927. gadā pārstrādāta projekta, tajā darbojās Ērgļu pienotavas krejotava. Ēkai līdzība ar izdevumā «Piensaimnieku sabiedrības, 1909.–1929.» publicēto tipveida projekta piedāvājumu [38]. Arī Saikavas piensaimnieku sabiedrībai 1923. gada vasarā projektēta apjomīga divstāvu celtne, 1927. gadā projekts krietni samazināts un līdzīgs minētajā izdevumā skatāmajam [39]. Pēc P. Elksnīša projekta un viņa vadībā celta arī pienotava Viesienā.

7. attēls. P. Elksnīša
projekts Viesienas
pienotavai (1928).

8. attēls. Viesienas pienotavas atklāšana (01.05.1928). Ā. Krūmiņa foto.

Piena pārstrādes ēkas cēla dažādās vietās, ne tikai pagastu centros līdzās agrākajai muižai, kur veidojās jaunsaimniecības. P. Elksnīša projektētajās ēkās laukos dažkārt ienāca arī atsevišķas Rīgai gadsimta sākumā raksturīgās nacionālā romantisma arhitektūras iezīmes – logailas ar nošļautiem augšējiem stūriem, sīkrūšu logi, dažādi izmantots apmetums.

Tehniķis P. Elksnītis izstrādāja pienotavu un krejotavu projektus, rūpējās arī par to aprīkojumu. Piena pārstrādē izmantotas ievestas iekārtas. Taču kādreizējais kalējs patentu valdē 1923.–1924. gadā pieteica arī savus izgudrojumus «Kombinētais piena dzesētājs – filtrs» [40], «Piena uzsildītājs – pasterizators» [41], «Krējuma raudzējamās temperatūras aparāts» [42]. Latvijā nav atradies šādu iekārtu ražotājs, un 27. martā patentus atpirkusi dāņu firma «*Silkeborg*» [43]. 1924. gada 28. jūnijā P. Elksnītis un LPCS piensaimniecības instruktors Fridrihs Ķerselis (1868–?) izbrauca uz Dāniju. Bez iepazīšanās ar turienes piensaimniecību tehniķis, visticamāk, interesējās arī par savu izgudrojumu izmantošanu. 1925. gada vasarā viņš Patentu valdē pieteica vēl citu tehnisku ierosinājumu – «Tvaika mašīna ar riņķojošu virzuli» [44]. Rotējošās kustības iegūšanai te vairs netiktu izmantota ierastā kloķvārpsta. Nav gan ziņu par ierosinājuma realizēšanu.

1931. gada augustā Cesvaines piensaimnieku savienība nolēma celt jaunu krejotavu Aizkujā. Iepriekš tur tāda ar rokas separatoru darbojās agrākajā Krusta krogā, iegūto krējumu pēc tam veda uz Cesvaini. Pārstrādājamā piena daudzums palielinājās, tāpēc tika nospriests, ka

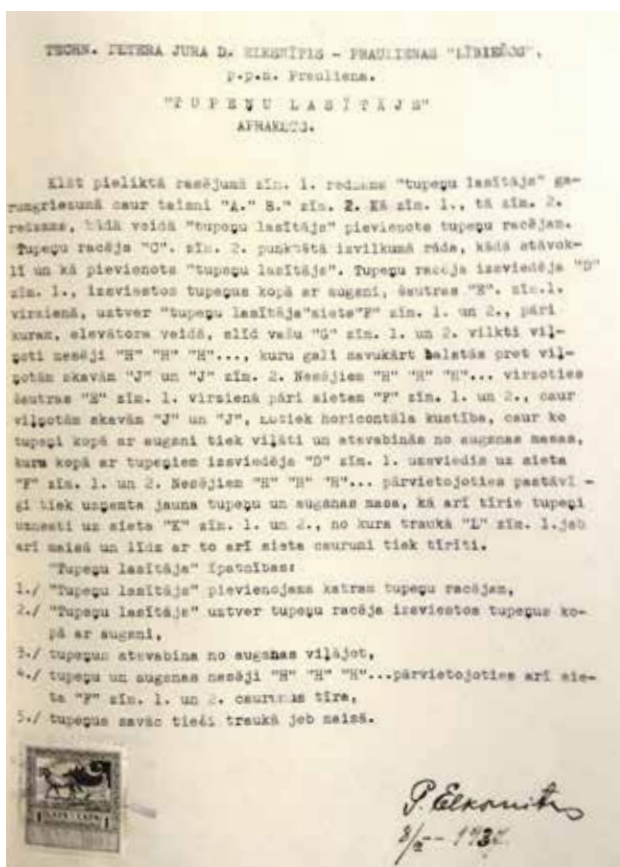
jāizmanto tvaika dzinējs – lokomobile. Pārbūvējamās telpas paredzēja jaunsaimniecībā «Ceļmalas», agrākajā Aizkujas muižas saimniecības ēkā, pārbūves plānu sagatavoja P. Elksnītis [45]. Viņš arī apņēmas būves darbu pārraudzību. Tās laikā celtniecības vietā tehniķis nokrita no vairāku metru augstuma un traumēja mugurkaulu [46].

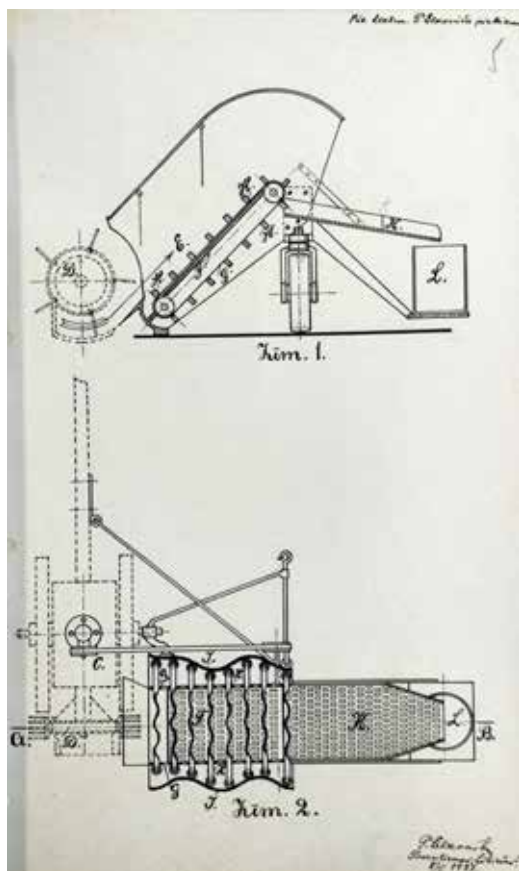
Kādu laiku pēc nelaimes gadījuma viņš vēl ieņēma nodaļas vadītāja amatu, no 1932. gada 1. aprīļa atvaļinājās un atgriezās Praulienas pagasta «Lībiešos». Viņa mēneša pensija noteikta Ls 200,10 [47]. 1932. gada 16. novembrī P. Elksnītis apbalvots ar V šķiras Triju zvaigžņu ordeni [48]. Savā ziņā kā privātpersona praulēnietis tomēr piedalījās Cesvaine pienotavas pārbūves projektēšanā.

Domājams, ka drīz pēc Elksnīša aiziešanas no darba Tehniskā nodaļa LPCS beidza pastāvēt, jo jaunu pienotavu celtniecība samazinājās. Iepriekšējā desmitgadē tai bija sava loma Latvijas saimnieciskajā dzīvē. Sviesta pārdošana ārzemēs 1926.–1930. gadā deva piektdaļu no valsts kopējā eksporta ieņēmuma, 1931.–1934. gadā – pat ceturtdaļu, turpmāk gan tā samazinājās (pieauga kokmateriālu daļa) [49].

Kādreizējais kalējs arī savā sētā domāja par zemnieku darba atvieglināšanu. 1937. gadā viņš Patentu valdē iesniedza izgudrojumu «Tupeņu lasītājs» [50]. To bija domāts pievienot zirgvilkmes kartupeļu racējam, kura rotējošās ķepiņas no lemeša uzmet augsni kopā ar kartupeļiem uz slīpa elevatora ar sieta grīdu (elevatora ceļ kartupeļus uz augšu, pēc tam pa slīpu sietu tie sabirst tvertnē, savukārt zeme pakāpeniski izbirst caur sieta spraugām). Savukārt 1940. gada jūnijā patentēts «Veļas mazgātājs» [51]. Vannā ūdenī ievietotus koka ārdus ar sviru paredzēts kustināt vienu attiecībā pret otru, tādējādi berzējot veļu.

9. attēls. Tupeņu lasītāja apraksts patenta pieteikumam (1937).

10. attēls. Rasējums tupeņu lasītājam (1937).

Kopš 20. gadsimta 20. gadu vidus Praulienas pagasta «Lībiešos» 23 metru augstumā bija uzstādīts vēja rotors ar sešām lāpstiņām 14 metru diametrā. Tehniķis gan atzina, ka tā izmantošana ne sevišķi ērta mainīgā vēja dēļ [52]. Gatera darbināšanai tas nederot – ja vējš pierimst, balķis paliek puszāgēts. Malku jau gan varot zāgēt, noteikti ierīci varot izmantot lopbarības gatavošanā un ūdens sūkņēšanā. Elektrības ražošanu tehniķis tolaik nemin.

Kopš 1946. gada decembra Elksnīšu ģimenē «Lībiešos» neilgi dzīvoja Alfrēds Plāte (1890–1954), dzimis Praulienas kaimiņu pagastā Meirānos, kādreizējā Tehniskās nodaļas zīmētāja Jāņa Roberta Plātes brālis. Viņu 1951. gada maijā Praulienā arestēja, apsūdzot par piedalīšanos partizānu kustībā pret boļševikiem 1919. gadā Meirānos, vācu okupācijas laika nelegālo nacionāla rakstura izdevumu «Latvju Raksti. Brīvā Latvija» izplatīšanu un pretpadomju rakstura sarunām ar praulēniešiem pēc Otrā pasaules kara. 1951. gada 21. septembrī LPSR Valsts drošības ministrijas

4. nodaļā kā liecinieku A. Plātes lietā pratināja arī P. Elksnīti, viņš sacīja, ka A. Plāti pazīst jau sen, bet par tā pretpadomju darbību neko nezina [53].

Pēteris Elksnītis
(1879–1963) –
viens no
piensaimniecības
izveidotājiem
Latvijā

Nobeigums

21. gadsimtā pēc P. Elksnīša projektiem celtās ēkas to sākotnējai funkcijai tiek izmantotas maz. Tur, kur tās saglabājušās, veiktas lielas pārbūves, jo 100 gadu laikā piena pārstrāde izmainījusies. Savulaik tās visas kalpojušas godam, tagad daļa no tām nojauktas vai pamestas, citas pārtapušas par dzīvojamām ēkām, viesu namiem vai tiek citādi izmantotas.

11. attēls. P. Elksnītis (ap 1960).

Mūža nogali P. Elksnītis pavadīja Praulienā, savās mājās «Lībieši». Mūžībā viņš tika aizsaukts 1963. gadā. Viņa dzimtu turpināja dēli Ansis Elksnītis (1916–?) un Vilnis Elksnītis (1926–1998), kuri dzimuši 1911. gadā noslēgtajā laulībā ar Annu Jāņa meitu Siliņu (1888–1963) no Praulienas «Lībiešiem» [54].

ATSAUCES

- [1] **Dumpe, L.** Latviešu tradicionālā piensaimniecība: piena produkti un piena ēdieni. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 1998, 22. lpp.
- [2] Pirkšanas-pārdošanas kontrakts par Lazdonas pagasta māju «Vēveri», 1870. g. Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs (turpmāk – LNA LVVA) 218. f., 2. apr., 5461. l., 3. lp.
- [3] Līgums par Lazdonas pagasta māju «Vēveri Nr. 54-2» pirkšanu, 1871. g. LNA LVVA 218. f., 2. apr., 5462. l., 3. lp.
- [4] Lazdonas luterāņu draudzē dzimušo reģistrs, 1879. gads. LNA LVVA 235. f., 15. apr., 573. l., 5. lp.
- [5] Zentas Gailītes un Viļņa Elksnīša pierakstītā P. Elksnīša biogrāfija apkopojumā par Praulienas pagasta revolucionārajiem notikumiem. Madonas Novadpētniecības un mākslas muzejs (turpmāk – MNM) 8845, 126. lpp.
- [6] Viļuma Melbārža pierakstu burtnīca. MNM 24984.
- [7] Cesvaines Zemkopības biedrības III lauksaimniecības izstāde. *Mājas Viesis*, 1902. gada 31. jūlijs, Nr. 31, 4. lpp.
- [8] Pirmā Gulbenes lauksaimniecības izstāde 16. un 17. jūnijā 1907. g. *Zemkopis*, 1907. gada 4. jūlijs, Nr. 27, 426. lpp.
- [9] **Baltiņš, M.** Contribution of Latvian Technical Intelligentsia to Development of Terminology until the Establishment of the Republic of Latvia. *History of Engineering Sciences and Institutions of Higher Education*, 2023/7, p. 12.
- [10] Rīgas Latviešu biedrības Rūpniecības nodaļai. *Zemkopis*, 1901. gada 31. oktobris, Nr. 44, 585. lpp.
- [11] Grāmatu galds. Mācības vēstules pašstudijai. *Balss*, 1901. gada 21. februāris, Nr. 8, 3. lpp.
- [12] **Urtāns, V.** Svārpstu sila kauja. *Muzeji un kultūras pieminekļi*. Rīga: Zvaigzne, 1977, 5.–6. lpp.
- [13] Ārsta zīmes noraksts, MNM 13310.
- [14] Pagasta valdes apliecības noraksts, MNM Plg 957.
- [15] **Barlotti, V.** Klusa darba jubileja. *Latvijas Lopkopis un Piensaimnieks*, 1931. gada 21. augusts, Nr. 33, 497. lpp.
- [16] Cesvaines piensaimnieku sabiedrības valdes sēdes protokols, 1913. gada 4. jūnijs. LNA LVVA 5112. f., 3. apr., 93. l., 20. lp.
- [17] Sviesta izstāde Rīgā. *Dzimtenes Vēstnesis*, 1913. gada 4. novembris, Nr. 254, 2. lpp.
- [18] LNA LVVA 1677. f., 17. apr., 464. l., 1. lp.
- [19] Biedrību dzīve. *Latvijas Lauksaimnieks*, 1921. gada 15. janvāris, Nr. 1, 20. lpp.
- [20] **Elksnītis, P.** Ūdens piegādāšana lauksaimniecībā. *Latvijas Lauksaimnieks*, 1919. gada 15. oktobris, Nr. 5, 69.–72. lpp.
- [21] P. Elksnīša iesniegums Zemkopības ministrijas Lauksaimniecības departamenta direktoram ar lūgumu atbrīvot no darba, 1920. g. LNA LVVA 1677. f., 17. apr., 464. l., 47. lp.

- [22] Latvijas Piensaimniecības centrālās savienības piecu gadu darbība (1921–1926). Rīga, 1926, 55. lpp.
- [23] Latvijas piensaimnieku centrālās savienības darbinieka P. Elksnīša anketa. LNA LVVA 3001. f., 1. apr., 134. l., 1. lp.
- [24] Latvijas ārlietu dienesta darbinieki 1918–1991. Biogrāfiskā vārdnīca. Rīga: Zinātne, 2003, 204. lpp.
- [25] Latvijas Piensaimnieku centrālās savienības algu grāmata, 1931. g. LNA LVVA 3001. f., 1. apr., 944. l., 131.–159. lp.
- [26] Es viņu pazīstu: latviešu biogrāfiskā vārdnīca. Rīga: Biogrāfiskā arhīva apgāds, 1939, 1556. lpp.
- [27] Latvijas piensaimniecības centrālās savienības desmit gadi (1921–1931). Rīga, 1931, 60. lpp.
- [28] Pienotavas Sāvienas muižā projekts, 1925. g. LNA LVVA 6343. f., 10. apr., 166. l., 1. lp.
- [29] Pienotavas Vestienas muižas kungu mājas daļā projekts, 1927. g. LNA LVVA 6343. f., 8. apr., 46. l., 2.–5. lp.
- [30] Tirdzniecības – rūpniecības akciju sabiedrības «*Pollock & Company*» sarakste par Cesvaines pienotavas pārbūvi, 1923.–1924. g. LNA LVVA 6343. f., 8. apr., 167. l., 4.–8. lp.
- [31] Lubānas centra kopmoderniecības ēkas izbūves plāns, 1923. g. LNA LVVA 6343. f., 8. apr., 280. l., 1.–4. lp.
- [32] Patkules-Baltiņu pienotavas projekts, 1924. g. LNA LVVA 6343. f., 9. apr., 271. l., 4. lp.
- [33] Dokumenti un sarakste par Kalsnavas pagasta Jaunā kroga pārbūvi, 1926.–1929. g. LNA LVVA 6343. f., 11. apr., 249. l., 5.–41. lp.
- [34] Sarakste ar Iekšlietu ministrijas Būvvaldi par Cērpenes kopmoderniecības jaunbūvi, 1926.–1931. g. LNA LVVA 6343. f., 11. apr., 97. l., 1.–8. lp.
- [35] Vestienas pienotavas «Jāņlejas» plāns, 1926. g. LNA LVVA 6343. f., 8. apr., 160. l., 3. lp.
- [36] Vestienas pienotavas atklāšana. *Latvis*, 1924. gada 27. marts, Nr. 757, 3. lpp.
- [37] Jumurdas piensaimnieku sabiedrības pienotavas projekts, 1925. g. LNA LVVA 6343. f., 10. apr., 51. l., 3. lp.
- [38] Piensaimnieku sabiedrības, 1909.–1929. *Société laitières de 1909 à 1929*. Rīga: Valsts Statistiskā pārvalde, 1930, 205. lpp.
- [39] Saikavas kopmoderniecības projekts, 1927. g. LNA LVVA 6343. f., 8. apr., 179. l., 14. lp.
- [40] P. Elksnīša pieteikums patentam par izgudrojumu «Kombinētais piena dzesētājs-filtrs», 1923. g. LNA LVVA 4893. f., 1. apr., 1972. l., 1.–3. lp.
- [41] P. Elksnīša pieteikums patentam par izgudrojumu «Piena uzsildītājs – pasterizators», 1923. g. LNA LVVA 4893. f., 1. apr., 1974. l., 1.–3. lp.
- [42] P. Elksnīša pieteikums patentam par izgudrojumu «Krējuma raudzējamās temperatūras aparāts», 1923. g. LNA LVVA 4893. f., 1. apr., 1973. l., 1.–4. lp.

- [43] Nevēlama parādība mūsu rūpniecībā. *Latvis*, 1924. gada 6. maijs, Nr. 786, 4. lpp.
- [44] P. Elksnīša pieteikums patentam par izgudrojumu «Tvaika mašīna ar riņķojošu virzuli», 1925. g. LNA LVVA 4893. f., 1. apr., 285. l., 1.–5. lp.
- [45] Aizkujas krejošanas punkta projekts, 1931. g. LNA LVVA 3001. f., 2. apr., 21. l., 8. lp.
- [46] Zentas Gailītes un Viļņa Elksnīša pierakstītā P. Elksnīša biogrāfija apkopojumā par Praulienas pagasta revolucionārajiem notikumiem, MNM 8845., 126. lpp.
- [47] Darbinieku pensionēšana. *Latvijas Lopkopis un Piensaimnieks*, 1933. gada 15. jūnijs, Nr. 24.–25, 404. lpp.
- [48] Ar Triju zvaigžņu ordeni apbalvoto 13. saraksts. *Valdības Vēstnesis*, 1932. gada 17. novembris, Nr. 261, 4. lpp.
- [49] **Skujenīeks, M.** Latvijas statistikas atlass XX. Valsts statistiskā pārvalde, Rīga, 1938, 49. lpp.
- [50] Patentu valdē iesniegtais izgudrojums «Tupeņu lasītājs» 1937. g., LNA LVVA 4893. f., 1. apr., 1756. l., 1.–7. lp.
- [51] Patentu valdē iesniegtais izgudrojums «Veļas mazgātājs» 1939. g. LNA LVVA 4893. f., 1. apr., 1393. l., 1.–6. lp.
- [52] **Elksnītis, P.** Mani atzinumi par vēja motoru. *Latvijas Lauksaimnieks*, 1939. gada 1. decembris, Nr. 23, 776. lpp.
- [53] A. Plātes pratināšanas lieta. Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīvs, 1986. f., 1. apr., 4973. l., 183.–185. lp.
- [54] Praulienas draudzes laulību reģistrs. LNA LVVA 235. f., 15. apr., 846. l., 16. lp.

ILUSTRĀCIJU AVOTI

- 1. attēls. Madonas Novadpētniecības un mākslas muzejs (turpmāk – MNM) MNM 32443.
- 2. attēls. MNM 24984.
- 3. attēls. MNM 13310.
- 4. attēls. MNM 8845.
- 5. attēls. *Latvijas Lopkopis un Piensaimnieks*, 1924. gada 15. oktobris, Nr. 20, 18. lpp.
- 6. attēls. MNM 22597.
- 7. attēls. LNA LVVA 6343. f., 10. apr., 113. l., 16. lp.
- 8. attēls. MNM 32773.
- 9. attēls. LNA LVVA 4893. f., apr. 1. apr., 1756. l., 3. lp.
- 10. attēls. LNA LVVA 4893. f., apr. 1. apr., 1756. l., 5. lp.
- 11. attēls. MNM 25484.

INDULIS ZVIRGZDIŅŠ, *Mg. hist.* (1996, University of Latvia), was a senior researcher at the Madona Museum of Local History and Art and a member of the Latvian Association of History of Science. His main academic interests include the history of Madona and Madona District. He is the author of many publications.

Address: 12 Skolas Street, Madona, LV-4801, Latvia
E-mail: zviindulis6@inbox.lv

Pēteris Elksnītis
(1879–1963) –
viens no
piensaimniecības
izveidotājiem
Latvijā

Indulis Zvirgzdiņš

Pēteris Elksnītis (1879–1963) – One of the Founders of Dairy Farming in Latvia

In the interwar period, an important sector of the national economy in Latvia was dairy farming, where both university graduates – engineers, and people without higher education worked. One of them – Pēteris Elksnītis (1879–1963), who learned the trade of a blacksmith in his youth and the trade of a technician through self-learning (1910), worked in the company of the Society of Riga Agricultural Central Union «Konsums», participated in establishing dairies, worked in the Department of Agriculture of the Ministry of Agriculture of the Republic of Latvia where he was responsible for agricultural technique, in the Technical Department of the Central Union of Dairy Farmers of Latvia where he was a Manager, participating in the construction and mechanization of dairies and in setting up milk processing points. In the interwar period, P. Elksnītis not only developed the projects of dairies and creameries and took care of their equipment but also obtained several patents for his inventions for milk processing equipment, potato harvesting, and laundry washing. Some patents related to dairy farming were bought and realized by entrepreneurs in Denmark. After an accident (1932), P. Elksnītis retired from paid work and returned to his home in Prauliena. In 1932, P. Elksnītis was awarded the highest award of the Latvian state – the Order of Three Stars.

Keywords: dairy farming, Pēteris Elksnītis, Madona District (County), Latvia.